

SUPIN ȘI PARTICIPIU TRECUT ÎN MORFOLOGIA ISTORICĂ A LIMBII ROMÂNE

MARTIN MAIDEN

Research Centre for Romance Linguistics, Universitatea din Oxford

În limba latină fiecare verb dispunea de două teme, una asociată aspectului imperfectiv, iar cealaltă aspectului perfectiv. Lingvistul canadian Mark Aronoff, în cartea *Morphology By Itself* din 1994, vorbește despre existența unei a treia teme, pe care o numește „third stem”. Aceasta din urmă este diferită de celelalte teme și implică un raport asimetric, total arbitrar din punct de vedere semantic, între formă și funcție. În vreme ce tema imperfectivă corespunde unei funcții gramaticale imperfective, iar tema perfectivă are o funcție perfectivă, acest „third stem” întrunește, sub o formă identică, o multitudine de funcții eterogene, care cuprind nu numai categorii din gramatica flexionară, ci și elemente din gramatica derivțională. Este vorba de un amestec de funcții (sistematic, dar în același timp și sincronic incoerent) legate de una și aceeași formă. Acest „third stem” este unul dintre exemplele cel mai bine cunoscute a ceea ce Aronoff numește un „morfom”, o funcție, mereu sistematic în gramatică, care leagă o formă unică, pe de o parte, de un ansamblu de funcții gramaticale eterogene, pe de altă parte.

1. Un exemplu „clasic” al unui morfom (Aronoff 1994). A a-zisul „third stem”

Tem imperfectiv	<u>s</u> cribere	<u>t</u> ondere	<u>e</u> mere	<u>i</u> acere	<u>p</u> onere	<u>f</u> acere
Tem perfectiv	<u>s</u> cripsisse	<u>t</u> otondisse	<u>m</u> isse	<u>i</u> ecisse	<u>p</u> osuisse	<u>f</u> ecisse
„third stem”						
Participial trecut	<u>s</u> criptus	<u>t</u> onsus	<u>e</u> emptus	<u>i</u> actus	<u>p</u> ositus	<u>f</u> actus
Supin	<u>s</u> criptum	<u>t</u> onsum	<u>e</u> emptum	<u>i</u> actum	<u>p</u> ositum	<u>f</u> actum
Participial viitor	<u>s</u> cripturus	<u>t</u> onsurus	<u>e</u> empturus	<u>i</u> acturus	<u>p</u> ositurus	<u>f</u> acturus
deriv. deziderativ			<u>e</u> empturio			
deriv. intensiv				<u>i</u> acto		
deriv. iterativ	<u>s</u> criptito	<u>t</u> onsito		<u>i</u> actito		
deriv. nom. -or-	<u>s</u> criptor	<u>t</u> onsor	<u>e</u> emptor		<u>p</u> ositor	<u>f</u> actor
deriv. adj. -ori-	<u>s</u> criptorius	<u>t</u> onsorius				
deriv. nom. -ur-	<u>s</u> criptura	<u>t</u> onsura		<u>i</u> actura	<u>p</u> ositura	<u>f</u> actura
deriv. nom. -io(n)-	<u>s</u> criptio	<u>t</u> onsio	<u>e</u> emptio	<u>i</u> actio	<u>p</u> ositio	<u>f</u> actio

„[Un morfom] is neither morphosyntactic nor morphophonological but rather purely morphological — morphology by itself. Let us call the level of such purely morphological functions *morphomic* and the functions themselves *morphomes*.”
Aronoff (1994: 24f.)

Nu intru în acest scurt studiu în detalii în privința originilor acestui morfom în istoria limbii latine, dar ceea ce pot să fac este să menționez că morfomul pare a fi rezultatul, întâmplător din punct de vedere istoric, al unor schimbări fonologice și semantice destul de banale.

Ceea ce lipsește însă din analiza sincronică întreprinsă de Aronoff este o demonstrație a „realității psihologice” a acestui „morfom” latinesc. În principiu, nu ar fi exclus ca, de exemplu, copiii romani să fi învățat formele respective pe de rost, fără să conștientizeze generalizarea abstractă asupra coreiașilor atrage atenția Aronoff, adică să fi moțenit, oarecum inconștient, rezultatele unui *état de langue* mai vechi.

Propunerea pe care noi am făcut-o în mai multe ocazii este legată de metoda de cercetare a unui morfom. A adăria, parea noastră este că cea mai bună metodă de a cerceta realitatea psihologică a unui presupus morfom de acest tip este să-l studiem nu sincronic, ci din perspectiva desfășurării lui diacronice. Dacă morfomul se menține intact și coerent de la o generație la alta și, mai ales, dacă se creează, analogic, exemple noi de alternanță după modelul aceluiași morfom, este clar că acei copii de care aminteam mai înainte, atunci când ajungeau să își învețe limba, conștientizau realitatea abstractă a morfomului. În plus, credem că perspectiva diacronică ne poate permite să înțelegem de ce există și mai ales de ce supraviețuiesc diacronic morfomele.

Limba română este varietatea romanică în stare să ofere cele mai bune anse de a urmări în diacronie cea de-a treia temă latinească. Este adevărat că participiul viitor a dispărut fără lăsa urme, în schimb au supraviețuit mai multe categorii verbale care în limba latină conțineau tema cu pricina, adică participiul trecut, supinul și formele derivate în *-or*, *-orius* și *-ura*.

Pentru moment, ne vom limita la soarta participiului trecut și a supinului. Vom reveni la istoria formelor derivate mai târziu. Ca și în alte limbi romanice, a-zisul participiu trecut a căpătat o funcție nouă, astfel încât a apărut o nouă dimensiune funcțională legată de această formă. Pe când în latină acest participiu era un adjectiv verbal rezultativ, folosit și în perifrazele verbale pasive perfective (*amatus sum = fui iubit*), în limbile romanice acesta devine element constitutiv al oricărei construcții pasive și este folosit în perifrazele perfective de tipul *amf cut*, *am tras*, *am mers*, *am copt*, *am fost* ș.a.m.d. Ceea ce ar fi de așteptat, dar nu se observă aproape niciodată în limbile romanice (cu câteva excepții, foarte interesante, în limba portugheză), este că aceste două funcții diferite – nescute la origine din folosirea participiului trecut ca adjectiv predicativ rezultativ – s-au căpătat o diferență formală între cele două funcții. Aș vrea să subliniez că participiul trecut din limba română a avut o istorie plină de neprevăzute, în sensul că a fost supus unui număr important de schimbări și transformări morfologice și fonologice. Însă acestea n-au produs niciodată nici cea mai mică diferență formală între valoarea pasivă și cea perfectivă a participiului. Dacă româna trece de la un participiu trecut ca *fapt* la *f cut*, trecerea este egală, se produce mereu *pari passu*, atât pentru pasiv, cât și pentru perfect. Nu există graiuri în care să se spună, de pildă, *este fapt/amf cut*. Dacă în anumite graiuri din Ardeal există o tendință sporadică de a anticipa accentul pe rădăcină, ca de exemplu *v st*, *vint*, *st*, *g st*, *piert* pentru *v zut*, *venit*, *ezut*, *g sit*, *pierdut*, nu observăm nici cel mai mic semn de exploatare a unei asemenea variații în scopul de a exprima diferențele funcționale legate de participiu (cum ar fi un *am v st* opus unui *este v zut*, de exemplu).

Terminologia tradițională din gramatica românească, limba literară, ca și din cele mai multe graiuri românești, cuprinde, alături de participiul trecut, și supinul. Acesta din urmă se află într-un raport de perfectă identitate cu participiul trecut. Cele două categorii împart de fapt întotdeauna aceeași temă, în vreme ce întreaga formă de masculin singular a participiului trecut este perfect identică cu supinul. Acest lucru pare a fi o dovadă, destul de clară, a unei

continuități formale a latinei, deoarece în latină acuzativul supinului era tot identic cu acuzativul singular masculin. La prima vedere, se pare a adănci suntem îndreptățiți să afirmăm că am descoperit în limba română exact ceea ce căutam: un raport de continuitate formală moștenit din latină și care se menține, diacronic, fără sprijinul niciunei identități la nivel funcțional. Din punct de vedere formal, ipoteza continuității este impecabilă. Este de remarcat în această privință toate schimbările analogice care s-au produs de-a lungul secolelor și-au produs în mod „coerent”, atât asupra participiului trecut, cât și asupra supinului. Coerența aceasta se observă până și în cazuri de „defectivitate”, după cum se poate vedea în tabelul 2.

2. „Coerența morfologică diacronică ca dovadă a „realității psihologice” a unui morfem

infinitiv	part. trec.	supin	infinitiv	part. trec.	supin
bibere	Ø	Ø	<i>bea</i>	<i>b ut</i>	<i>b ut</i>
cadere	casum	casum	<i>c dea</i>	<i>c zut</i>	<i>c zut</i>
cantare	cantatum	cantatum	<i>cânta</i>	<i>cântat</i>	<i>cântat</i>
coquere	coctum	coctum	<i>coace</i>	<i>copt</i>	<i>copt</i>
cognoscere	cognotum	cognotum	<i>cunoa te</i>	<i>cunoscut</i>	<i>cunoscut</i>
conducere	conductum	conductum	<i>conduce</i>	<i>condus</i>	<i>condus</i>
dicere	dictum	dictum	<i>zice</i>	<i>zis</i>	<i>zis</i>
dormire	dormitum	dormitum	<i>dormi</i>	<i>dormit</i>	<i>dormit</i>
elegere	electum	electum	<i>Allege</i>	<i>ales</i>	<i>ales</i>
facere	factum	factum	<i>face</i>	<i>f cut</i>	<i>f cut</i>
feruere	Ø	Ø	<i>fierbe</i>	<i>f iert</i>	<i>f iert</i>
frangere	fractum	fractum	<i>frânge</i>	<i>frânt</i>	<i>frânt</i>
ponere	positum	positum	<i>pune</i>	<i>pus</i>	<i>pus</i>
rumpere	ruptum	ruptum	<i>rupe</i>	<i>rupt</i>	<i>rupt</i>
scire	scitum	scitum	<i>ti</i>	<i>tiut</i>	<i>tiut</i>
torquere	tortum	tortum	<i>toarce</i>	<i>tors</i>	<i>tors</i>
trahere	tractum	tractum	<i>trage</i>	<i>tras</i>	<i>tras</i>
traicere	traiectum	traiectum	<i>trece</i>	<i>trecut</i>	<i>trecut</i>
uidere	uisum	uisum	<i>vedea</i>	<i>v zut</i>	<i>v zut</i>
uenire	uentum	uentum	<i>veni</i>	<i>venit</i>	<i>venit</i>

Trebuie însă precizat că perierile sunt împrăsiite în ceea ce privește originea supinului românesc. Teza continuității pare să aibă cei mai mulți aderenți (cfr. Caragiu-Marioleanu 1962: 32; Carabulea și Popescu-Marin 1967), în vreme ce din cealaltă tabără numeroase voci aduc în discuție gradul de folosire (în declin) al supinului nu numai în latina târzie, ci și în limba latină clasică, și faptul că supinul nu s-ar fi perstrat în nicio limbă romanică în afară de română. De asemenea există și persistenți opinia (v. Caragiu-Marioleanu 1962: 33; 1968: 106; Brâncu 1967) că supinul ar exista numai în graiurile românești propriu-zise, cu alte cuvinte că ar fi vorba de o inovație recentă, în întregime românească. În ciuda opiniei comune, noi nu suntem convinși că supinul ar fi lipsit cu desăvârșire din dialectele sud-dunărene. Petar Atanasov, în cartea domniei sale *Meglenoromâna astăzi*, ne atrage atenția asupra unor urme clare ale supinului în meglenoromână. De asemenea, în aromână există nenumărate exemple de substantive verbale feminine în - (v. Nevaci 2006: 170-72; 2007: 152), funcțional corespunzătoare supinului românesc, care ar putea să fie, din punct de vedere istoric, chiar

supine la origine – mai ales dac ne amintim c în această limbă forma masculin de participiu trecut, cu care supinul este mereu identic, este deseori înlocuit de o formă feminin .

În orice caz, cea mai mare obiectie este de tip funcțional. Matilda Caragiu-Marioeanu (1962: 32-37) subliniază c supinul românesc are o gamă de funcții mult mai largă decât supinul latinesc. De pildă, supinul latinesc nu există la nominativ și cel mai des se folosea în expresiile de scop dependente de verbe de mișcare. Supinul românesc, în schimb, după tipologia propusă de Matilda Caragiu-Marioeanu, funcționează ca: subiect, atribut în genitiv, atribut prepozițional, complement direct, complement indirect, complement prepozițional, complement relațional și în construcțiile de tipul „cartea aceasta este greu de citit” (a se vedea tabelul nr. 3). Unele dintre uzurile supinului sunt pe deplin „verbale”, pe când altele sunt de-a dreptul „nominale”. Spre exemplu, în unele cazuri supinul ia un complement direct, ca orice verb tranzitiv, iar în altele este însoțit de articol sau de desinență de genitiv, caracteristici tipice ale substantivelor.

3. Funcțiile gramaticale eterogene ale supinului

- a. *A mers la cules struguri.*
- b. *S-a apucat de mâncat brânza.*
- c. *Culesul strugurilor a început.*
- d. *Fumatul poate să ucidă.*
- e. *Vremea treieratului a venit.*
- f. *ma în de spălat.*
- g. *S-a dăruit cântatului.*
- h. *Nu-mi vorbi de frecat parchetul!*
- i. *Ur scăpârâtu.*
- j. *De lucrat, lucrez.*
- k. *Cartea asta e foarte greu de citit.*

Potrivit Matildei Caragiu-Marioeanu, supinul nu s-ar trage din supinul latinesc, ci din participiul trecut românesc, care, la un moment dat, s-ar fi „substantivizat”. Explicăm dat este c tranziția s-ar datora existenței unor participii trecute inacuzative („în afara oricărei diateze”, ca, de pildă, *mers*), care tocmai pentru că nu pot fi folosite ca adjective sau în construcții pasive s-ar fi pretat la un uz de natură substantivală. Dar logica rămâne tot una negativă: tot nu se înțelege cum de s-ar fi produs o asemenea tranziție categorială de la verb la substantiv. Potrivit Adinei Dragomirescu (2012), primele atestări ale supinului arată nu numai că acesta nu se trage de la supinul latinesc, ci că valorile „verbale” ale supinului se dezvoltă mai târziu decât cele „nominale” (vezi și Pan Dindelegan 2011).

O altă cale de a găsi o explicație face apel la efectele contactului lingvistic cu albaneza. Acest contact ar fi „reînviat” supinul muribund din româna veche după modelul albanezei, unde de fapt o singură formă corespunde atât infinitivului, cât și participiului trecut românesc (cf. Pancratz 1925: 147; Brâncu 1967; Manzini și Savoia 2007: 265), în așa fel încât acolo unde în limbile romanice s-ar folosi infinitivul ca formă verbală substantivată, în albaneză apare o formă care este identică și cu participiul trecut.

Până la urmă, poate că nu contează atât de mult de unde vine supinul românesc. Contează, în schimb, raportul sincron și diacronic dintre funcțiile exprimate de forma numită *participiu trecut*, respectiv *supin*. Pur și simplu, atât din punct de vedere sincron, cât și din punct de vedere diacronic, se pare că este imposibil să reducem toate aceste funcții la un numitor comun. Se poate aadar vedea cum o unitate formală corespunde în mod sistematic,

dar i „asimetric”, unei lipse de unit i semantice. Împ rt im opinia exprimat în privin a românei moderne de Corneliu Dimitriu (1999: §§95; 96) i Elena Soare (tab. 4) care noteaz c „the Romanian supine has a well differentiated behavior, not [+N] AND [+V], but [+N] OR [+V]. It is not a mixed category [...]” i c „[t]he Participle fills a cell in the verbal system, at a morphological level, and has no categorial features, being categorized by the syntactic context”. ‘Participiul’ ar fi, prin urmare, un „single uncategorized item competing for several syntactic contexts”, un „single morphological element, categorially neutral [...] used to build a Noun (the Supine), a Verb (in combination with an Auxiliary, as seen above), or an Adjective”. În viziunea Elenei Soare (2007: 390), „[P]articiples need syntactic supporters – functional elements, i.e. auxiliaries or determiners, in order to receive a category. The (Stative and Resultative) Participle, the verbal ‘Supine’, ‘Supine’ Event Nouns in Romanian are all syntactic realizations of an aronoffian ‘3rd stem’. [...] Stems are categorially neutral and accessible to inflection and to derivation”.

Este aceasta înc o dovad c identitatea formal a participiului cu supinul nu are nimic necesar, c este doar o conven ie morfologic , c anumite func ii ale participiului se pot exprima în limba român i prin alte forme morfologice. Func ia de „substantiv verbal” se poate exprima i cu a a-zisul infinitiv lung (de pild *cântare* i *cântat*; *culegere* i *cules*). Cu alte cuvinte, ceea ce într-un grai românesc se exprim prin supin, în altul se exprim prin infinitivul lung (cfr. Caragiu-Mario eanu 1962: 33f.; Donovetsky 2007: 67), iar infinitivul lung din româna comun a fost înlocuit deseori de supin în limba modern (cfr. Carabulea i Popescu Marin 1967; Graur 1968: 237s.; Donovetsky 2007: 68s.).

S mai ad ug m c , oricât de rar ar fi, o diferen iere între supin i participiul trecut nu este chiar imposibil . Verbul *a fi*, al c rui participiu trecut este peste tot *fost*, poate s aib un supin *fiut* în anumite localit i din Transilvania i Maramure . (A se vedea tabelul 4)

4. Participiul trecut fost i supinul fiut în unele graiuri din nord vest

- a. *Fost-ai la târg? De fiut am fost dar n-am cump rat nimic* (Deda)
b. *erinc de fiut mireas* (Maramure) (dar *a fost*)
(v. Todoran 1956: 126f.; Marcu 1960: 154; Marin et al. 1998: 104)

Mai trebuie subliniat c nu exist nimic în limba român care s împiedice coexisten a unor forme mai vechi al turi de altele mai noi. Este i cazul participiului trecut. Dar diviziunea muncii dintre formele mai noi i cele mai vechi nu corespunde niciodat uneia din diferen ele func ionale dintre supin i participiul trecut. Adev rul este c formele vechi sunt de obicei adjective sau substantive care au caracteristici semantice idiosincratice fa de verb. (A se vedea exemplele din tabelul 5).

5. P strarea unor forme vechi al turi de supin/participiul trecut ref cut, cu distinc ii de sens lexical

infinitiv	part. trec./sup. nou	forma mai veche, semantic izolat
<i>bea</i> < bibere	<i>b ut</i>	<i>beat</i> < * bebetu
<i>drege</i> < dirigere	<i>dres</i>	<i>drept</i> < directum
<i>face</i> < facere	<i>f cut</i>	<i>fapt, fapt</i> < factum/a
<i>geme</i> < gemere	<i>gemut</i>	<i>geam t</i> < gemitum
<i>în elege</i> < intelligere	<i>în eles</i>	<i>în elept</i> < intellectum

<i>muri</i> < <i>mori</i>	<i>murit</i>	<i>mort</i> < <i>mortuum</i>
<i>na te</i> < <i>nasci</i>	<i>n scut</i>	<i>nat</i> ‘ins’ < <i>natum</i>
<i>edea</i> < <i>sedere</i>	<i>ezut</i>	<i>es</i> < <i>sessum</i>
<i>sta</i> < <i>stare</i>	<i>stat</i> < <i>statum</i>	<i>st tut</i>
<i>strânge</i> < <i>stringere</i>	<i>strâns</i>	<i>strâmt</i> < <i>stri(n)ctum</i>
<i>sună</i> < <i>sonare</i>	<i>sunat</i>	<i>sunet</i> < <i>sonitum</i>
<i>toarce</i> < <i>torquere</i>	<i>tors</i>	<i>tort</i> < <i>tortum</i>
<i>trece</i> < <i>traicere</i>	<i>trecut</i>	<i>treapt</i> < <i>traiecta</i>
<i>unge</i> < <i>ungere</i>	<i>uns</i>	<i>unt</i> < <i>unctum</i>
<i>vedea</i> < <i>uidere</i>	<i>v zut</i>	<i>vis</i> < <i>uisum</i>

6. Destr marea diacronic a „coeren ei” morfomic în morfologia deriva ional

latina			româna		
part. trec./sup.	suf. -or/-ori	suf. -ura	part. trec./sup.	suf. -or	suf. -ur
coctum	coctor	coctura	<i>copt</i>	<i>cuptor</i>	<i>coptur</i>
				<i>coc tor</i>	
sutum	sutor	sutura	<i>cusut</i>	<i>cus tor</i>	<i>cus tur</i>
destructum	destructor		<i>distrus</i>	<i>distrug tor</i>	
directum	director		<i>dres</i>	<i>dreg tor</i>	
factum	factor	factura	<i>f cut</i>	<i>f c tor</i>	<i>f ptur</i>
feruere (f r „third stem”)			<i>fier</i>	<i>fierb tor</i>	<i>fier tur</i>
inclusum			<i>închis</i>	<i>închisoare</i>	
				<i>închiz tor</i>	
lucratum	lucrator		<i>lucrat</i>	<i>lucr tor</i>	
transmissum	transmissor		<i>trimis</i>	<i>trimi tor</i>	
mortuum			<i>murit</i>	<i>muritor</i>	
ninguere (f r „third stem”)			<i>nins</i>	<i>ninsoare</i>	
rosum	rosor		<i>ros</i>	<i>roz tor</i>	<i>ros tur</i>
scitum			<i>tiut</i>	<i>tiutor</i>	
scriptum	scriptor	scriptura	<i>scris</i>	<i>scrisoare</i>	
				<i>scriitor</i>	<i>scriitur</i>
sparsum			<i>spart</i>	<i>sp rg tor</i>	
strictum	strictor	strictura	<i>strâns</i>	<i>strânsoare</i>	<i>strânsur</i>
				<i>strâmtoare</i>	
suctum			<i>supt</i>	<i>sug toare</i>	<i>suptur</i>
				<i>suptor</i>	
tentum			<i>înut</i>	<i>iitoare</i>	<i>iitur</i>
textum	textor	textura	<i>esut</i>	<i>es tor</i>	<i>es tur</i>
tonsum	tonsor	tonsura	<i>tuns</i>	<i>tunsoare</i>	<i>tunsur</i>
tractum	tractor		<i>tras</i>	<i>tr g tor</i>	<i>tr sur</i>
uenditum	uenditor		<i>vândut</i>	<i>vânz tor</i>	
uisum			<i>v zut</i>	<i>v z tor</i>	
unctum	unctor	unctura	<i>uns</i>	<i>unsoare</i>	<i>untur</i>

În concluzie, putem afirma c radicalul participiului trecut românesc este, pentru a m exprima cât mai plastic cu puțin , „ i mai morfomic” decât în alte limbi romanice, deoarece gama de func ii gramaticale asociate este mult mai extins decât în celelalte limbi, iar „asimetria” dintre form i func ii devine cu atât mai frapant . Dar în ciuda acestei

eterogenit și funcționale, morfomul se dovedește a fi extraordinar de omogen și „coerent” în diacronie, cu condiția ca raportul de identitate semantică să se mențină intact în toate contextele unde morfomul apare.

Ideea care reiese din cercetările românești este că această coerență diacronică a participiului are o motivație semiotică: menținerea diacronică a morfomului este asigurată de identitatea semantică lexicală a referentului. Dacă aceasta din urmă se desfășoară, poate să se desfășoare și unitatea formei.

Revenim la cazul verbului *a fi* care în anumite graiuri, după cum am arătat, are un supin diferit de participiul trecut. Verbul *a fi*, mai mult decât oricare alt verb, este aproape lipsit de conținut semantic. Sensurile pe care le are sunt multiple și diferite (existență, predică, auxiliare). Credem că tocmai „slăbiciunea” semantică a verbului *a fi* va fi permisă desprinderea formală a supinului de participiul trecut.

O dovadă cu mult mai puternică a acestei caracteristici o găsim în afara morfologiei „flexionare” propriu-zise, și anume în morfologia derivatională. Amintim aici că „third stem”-ul latinesc apare și în forme derivationale care în latină aveau sufixele *-or* (sau *-orium*) și *-ura*. Cum se poate observa urmând tabelul 6, coerența diacronică a morfomului latinesc are tendința să se destrămă abia când se trece de la morfologia flexionară propriu-zisă la cea derivatională. Morfologia derivatională, în schimb, este domeniul idiosincraziilor semantice, și nu întâmplător în acest domeniu poate să dispară coerența morfomului latinesc.

Soarta celei de-a „treia temă” în limba română sugerează că dacă o limbă moțenește un raport „asimetric” și sistematic, într-o temă unică, pe de o parte, și un ansamblu eterogen de funcții, pe de altă parte, raportul se va menține în diacronie, cu condiția să corespundă unei unități semantice lexicale. Posibilitatea de a distinge formal între funcțiile gramaticale nu este exploatată. Integritatea distributivă a morfomului, oricât de ciudată poate să apară, garantează un raport de *perfect predictibilitate* între lexem și paradigma flexionară a acestuia, valabil în toată gramatica. Păstrarea diacronică a integrității temei din participiul și supinul este „a doua față” a unui principiu binecunoscut în morfologia istorică – anume „universalul lui Humboldt” – și este exprimat de Theo Vennemann cu formula *one meaning, one form*. Acest principiu se manifestă de obicei ca o „nivelare” a alternanțelor de temă, motivat de unitatea semantică a lexemului. Dar integritatea morfomului, ca în cazul participiului/supinului, dezvoltă un raport ușor diferit între lexem și paradigma flexionară, pentru care mai potrivit ar fi formula *one meaning, one predictable form*.

BIBLIOGRAFIE

- Aronoff, Mark, 1994, *Morphology By Itself*, Cambridge MA, MIT Press.
- Atanasov, Petar, 2002, *Meglenoromâna astăzi*, București, Editura Academiei.
- Brâncu, Grigore, 1967, „O concordanță gramaticală româno-albaneză: modul supin”, *Limbă și literatură*, 13, p. 99.
- Carabulea, Elena, Magdalena Popescu-Marin, 1967, „Exprimarea numelui de acțiune prin substantive cu formă de infinitiv lung și de supin”, *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, 4, p. 277-333.
- Caragiu-Marioeanu, Matilda, 1962, „Moduri nepersonale”, *Studii și cercetări lingvistice*, 1, p. 29-43.
- Caragiu-Marioeanu, Matilda, 1968, *Fono-morfologie aromână*, București, Editura Academiei.
- Dimitriu, Corneliu, 1999, *Tratat de gramatică a limbii române. Morfologia*, Iași, Institutul European.
- Donovetsky, Ohara, 2007, „Forme și valori ale supinului în graiurile muntenești actuale”, *Fonetică și dialectologie*, 24-26, p. 67-73.
- Dragomirescu, Adina, 2012, „On the rise of the Latin supine. A parallel with the Romanian supine”. Comunicare în cadrul „Special Romance Linguistics Seminar on Romanian Linguistics”, Oxford, 10 mai 2012.

- Graur, Alexandru, 1968, *Tendințele actuale ale limbii române*, București, Editura științifică.
- Marcu, Traian, 1960, *Material dialectal I. Glosar dialectal din comuna Deda*, București, Editura Academiei.
- Marin, Maria, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe, 1998, „Graiurile românești din Ucraina și Republica Moldova”, *Fonetică și dialectologie*, 17, p. 69-155.
- Nevaci, Manuela, 2006, *Verbul în aromână. Structură și valori*, București, Editura Academiei.
- Nevaci, Manuela, 2007, „Participiul în aromână. Forme și valori”, *Studii și cercetări lingvistice*, 58, p. 147-154.
- Pan Dindelegan, Gabriela, 2011, „Din istoria supinului românesc”, în: Rodica Zafiu, Camelia Ureanu, Helga Bogdan Oprea (eds), *Limba română. Ipostaze ale variației lingvistice*, București, Editura Universității din București, p. 119-130.
- Pancratz, Arnold, 1925, „Das Partizipium Perfekti Passivi und seine Anwendung im Rumänischen”, *Balkan-Archiv*, 1, p. 71-149.
- Soare, Elena, 2007, „Romanian Participle: 3 Items with 1 Morphological Unit”, în Geert Booij *et al.* (ed.), *On-line Proceedings of the Fifth Mediterranean Morphology Meeting (MMM5) 2005*, University of Bologna, <http://mmm.lingue.unibo.it/>
- Todoran, Romulus, 1960, „Material dialectal II. Graiul din Vâlcele (raionul Turda)”, în *Materiale dialectale*, București, Editura Academiei, p. 31-126.
- Vennemann, Theo, 1978, „Phonetic and conceptual analogy”, în Philip Baldi, Ronald Werth (eds), *Readings in Historical Phonology*, Philadelphia, Pennsylvania State University Press.

SUPINE AND PAST PARTICIPLE IN THE MORPHOLOGICAL HISTORY OF ROMANIAN

(Abstract)

This study considers the morphological history of the Romanian past participle and supine. While the origins of the latter are problematic, the data provide an excellent example of diachronic morphological coherence, despite the egregious lack of a common function. Cases where such coherence breaks down diachronically suggest that crucial in determining such morphomic identity of form despite heterogeneity of function is lexical semantic identity across the divergent morphosyntactic functions. Where this is absent, coherence may dissolve.